

AZ ELIDEGENEDÉS ÉS A MOTIVÁCIÓHIÁNY KIKÜSZÖBÖLÉSÉNEK A  
LEHETŐSÉGEI A SZOCIÁLISAN ELKÖTELEZETT MŰVÉSZET ÉS A  
BEVONÁS SEGÍTSÉGÉVEL

Jelige: BJY 964

A dolgozat lezárásának dátuma: 2023. 01. 10.

### Tartalmi áttekintés

Dolgozatomban a közösségfejlesztés, a közösségi tapasztalat jelenségei kapcsán foglalkozom a modern kori társadalmak elidegenedést, motivációhiányt, kiégést érintő kérdéseivel. A társas kapcsolatok jelentőségét pszichológiai és szociológiai kutatások eredményeivel támasztom alá. A participatív művészeti jelenségek bemutatásán túl foglalkozom a szociális design, a szociálisan elkötelezett művészet egyénre és közösségre gyakorolt hatásaival. Emellett Santiago Zabala kortárs olasz filozófus gondolatai nyomán elemzek két szegedi, a Megálló Közösségi Ház gondozásában megvalósult, valamint két budapesti, a Ludwig Múzeum támogatásával létrejött projektet. Célom, hogy bemutassam a közösségi élmények és a művészeti alkotások hatásait az egyén és a közösségek szintjén.

### Kulcsszavak

elidegenedés, közösség, művészet, motiváció, ördögi problémák

### Plágium nyilatkozat

A plágium szabályokat ismerem, és dolgozatomban azokat betartottam.

# A PARTICIPATÍV MŰVÉSZET ÉS A KÖZÖSSÉGI ÉLMÉNY HATÁSAI

## Tartalomjegyzék

|                                                                                          |    |
|------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Bevezetés.....                                                                           | 2  |
| Elméleti kontextus.....                                                                  | 3  |
| Közösségfejlesztés, a közösségi tapasztalat megélése.....                                | 3  |
| Participatív művészet.....                                                               | 5  |
| Participatív művészet.....                                                               | 9  |
| Az interaktivitás .....                                                                  | 9  |
| Kollaboráció.....                                                                        | 9  |
| Dialógusra épülő művészet, párbeszéd-esztétika (dialogical art, conversational art)..... | 9  |
| Társadalmilag elkötelezett művészet (socially engaged art).....                          | 10 |
| Relációs művészet – relációesztétika.....                                                | 10 |
| Public art – „Köztéri, közösségi művészet” .....                                         | 10 |
| Új típusú public art – vagy „művészet a köz érdekében” (new genre public art).....       | 10 |
| „Partszegélyi” vagy határ-művészet – Littoral art .....                                  | 10 |
| Intervenció (public interventions).....                                                  | 11 |
| Wicked problems – ördögi problémák körében.....                                          | 11 |
| Elidegenedés és motivációhiány.....                                                      | 12 |
| Why Only Art Can Save Us? A művészet és alkotás jelentősége személyes életünkben ....    | 14 |
| Projektek elemzése, bemutatása .....                                                     | 15 |
| Megálló Közösségi Ház – Közösségi Kert .....                                             | 15 |
| Megálló Közösségi Ház – A jövő közösségi háza projekt .....                              | 20 |
| Antje Schiffrers és Erdődi Katalin: Szeretek gazda lenni, az is szeretnék maradni .....  | 22 |
| Közös ügyeink - együttműködésen alapuló művészeti projektek – Meglátjuk!.....            | 25 |
| Konklúzió.....                                                                           | 28 |
| Bibliográfia.....                                                                        | 30 |
| Internetes források.....                                                                 | 32 |

# A PARTICIPATÍV MŰVÉSZET ÉS A KÖZÖSSÉGI ÉLMÉNY HATÁSAI

## AZ ELIDEGENEDÉS ÉS A MOTIVÁCIÓHIÁNY KIKÜSZÖBÖLÉSÉNEK A LEHETŐSÉGEI A SZOCIÁLISAN ELKÖTELEZETT MŰVÉSZET ÉS A BEVONÁS SEGÍTSÉGÉVEL

### Bevezetés

Dolgozatomban a közösségfejlesztés, a közösségi tapasztalat megélése mentén határozom meg a modern kori társadalmak elidegenedést, motivációhiányt, kiégést érintő problémáit, melyek háttérében a stressz mellett a személyes emberi kapcsolatoktól való eltávolodás húzódik meg. A társas kapcsolatok magánéletre gyakorolt hatásait vizsgálva kitűnik, hogy a közösségi részvétel összefüggésben áll a szociális és pszichológiai jólléttel. A magyar művészeti mező jelenlegi tendenciáit, valamint a szerzőség kérdéseit beemelve mutatom be a participatív művészet kifejezési és alkotási formáit, azért, hogy a szociális design kreatív, társadalmi problémákat célzó, művészeket, intézményeket, szakembereket és közembereket összefogó gyakorlatát megismertetve foglalkozzam a társadalmat érintő égető vagy más néven ördögi problémák (wicked problems) kérdésével. Ezen problémák megoldása ugyan egyéni vagy intézményes szinten csupán mérsékelhető, a meghatározott kisebb célok és projektek megvalósítása mégis alkalmas a hátrányos helyzetű, marginizált csoportok megszólítására, a polgárok bevonására, a társadalmi felelősségvállalás érzésének kialakítására. A design eszközei révén tehát pozitív társadalmi változások elérése célozható meg, melyek hatnak emberek egymás közötti, vagy intézmények és emberek kommunikációjára. Santiago Zabala<sup>1</sup> kortárs olasz filozófus szerint a művészet kínálhat kiutat és szabadságot, ugyanis a műalkotás képes arra, hogy megmutassa a problémát, kimozdítson a nyugvó, fásult állapotból, miközben magyarázat keresésére készíttet, ezáltal bevonódást vált ki az egyénből, akit a szerzett felismerések révén tettekre és változtatásra sarkall.

A művészeti alkotások, az azokról való gondolkodás és a saját produktum létrehozása egy közösségben, a közösségi lét újbóli megtapasztalása választ kínál az elidegenedés, a motivációhiány és az elmagányosodás problémáira. Kutatásomban gyakorlati szinten vizsgálom a beemelt elméleteket, melyeket szegedi és országos szinten megvalósuló projektek mentén mutatok be.

---

<sup>1</sup> Santiago Zabala (2017) Why Only Art Can Save Us: Aesthetics and the Absence of Emergency. New York, Columbia University Press

## Elméleti kontextus

### *Közösségfejlesztés, a közösségi tapasztalat megélése*

A jelen kor modern társadalmában az emberi történelem és fejlődés során a törzsi létformában megtapasztalt közösségi élmények háttérbe szorulnak, ami egyéni szinten a fejlődéslélektan kötődésméletei mentén érezteti hatását, míg társas kapcsolatok esetén a közösséghez tartozás iránti vágy és elidegenedésből adódó frusztráció kettőssége révén, melyről Brys Zoltán, Harangozó Judit és Szarvas Hajnalka (2015: 532)<sup>2</sup> így vélekedik: „A narratív fordulat és a konstruktivizmus kibontakozása során a szociálpszichológia, a szociálpszichiátria, a modern antropológiai szemlélet és a humanisztikus pszichológia a korábbi zárt, individuális emberkép korlátait felismerte és felvetette, hogy az ember a szociális viszonyokban folyamatosan formálódó és azokban aktív szereplőként működő és az emberre speciálisan jellemző kulturális intelligenciával (cultural intelligence) rendelkező, ultratársas (ultrasocial) lény. A napjainkban zajló kognitív szemléletű fejlődéslélektani és a gén-környezet kölcsönhatást vizsgáló kutatások is egyre több bizonyítékkal szolgálnak az ember extrém társas voltára. A kollektív intelligencia-kutatások már az irracionális és affektív elemeket is tartalmazó csoportgondolkodás előnyeit is elkezdtek feltárni.”

Az egyén és közösség egymáshoz való viszonyát vizsgálva Harkai Nóra (2006:28)<sup>3</sup> 2006-os művében a XXI. századi modern társadalmak viszonylatában gondolkodva megállapítja, hogy az egyén a tradicionális kereteket adó létformából, mely megszabott és mindenki által ismert értékek, normák, elvárások mentén szerveződött, kiszakadt. Ezáltal saját maga válik felelőssé identitása megkonstruálásával kapcsolatban. A szerző véleménye szerint a modern, illetve főként a posztmodern korban a közösség fogalommal kapcsolatban paradox viszony jött létre, melyben az *én* és a *mi* igazsága folyamatosan szemben áll egymással, hiszen az érték és igazság kinyilvánítása is az *én*-en keresztül történik, a *mi* viszonyok helyett. A szerző szerint törekedni kell a rész és egész egységének újbóli megteremtésére, visszaállítására.

A közösségi részvétel során az egyén a közösség részeként, a többiekkel együtt gondolkodva képes saját valóságát vizsgálni és lépéseket tenni a helyzete javítása érdekében, valamint reflektálni a meglévő tapasztalataira. A közösségi részvétel megközelítési módja tehát

---

<sup>2</sup> Brys Zoltán, Harangozó Judit, Szarvas Hajnalka (2015) Közösségi részvétel a fenntartható fejlődésében – a közösségi medicina nyomában. Orvoslás és Társadalom, 25(11–12):529–535

<sup>3</sup> Harkai Nóra (2006) Közösség és közösségi munka. Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest, VEL Kft.

## A PARTICIPATÍV MŰVÉSZET ÉS A KÖZÖSSÉGI ÉLMÉNY HATÁSAI

„a közösség felhatalmazása, önszerveződése, felelősségvállalása köré rendezhető, specifikuma az önkéntes részvétel, a problémák önálló azonítása, közös perspektíva, valamint akcióttervek és adekvát külső együttműködések létesítése (Brys, Harangozó, Szarvas, 2015: 532)<sup>4</sup>”.

A közösség fejlesztése egy olyan szakszerű beavatkozás, mely révén a közösség képessé válik a megújulásra, a fennálló problémák konstruktív megoldására, mérséklésére. A szakemberek által végezhető beavatkozások rendszerint addig tartanak, míg a közösség tagjai önállóan képessé nem válnak a változások meghatározó, előre mozdító tényezőivé válni (Gergely, 2006)<sup>5</sup>. Vercseg Ilona (2018)<sup>6</sup> szerint a közösségfejlesztés során nem csupán a közösség tagjai, hanem a szervezetei és az intézményei is önmagukat fejlesztve épülnek. A közösségfejlesztő szakember katalizál és kezdeményez, elindít a megoldások felé vezető úton. „A közösségi fejlesztésben folytonosan újabb és újabb egyének és csoportok aktivizálódnak a folyamat kritikájaként vagy alternatívájaként, s e közösségi szereplők állandóan új helyzeteket teremtenek, megváltoztatva a tervezési, döntési és kontrollmechanizmusokat. (2.oldal)” Vercseg Ilona (2018) szerint „A közösségi tevékenység egyfelől a szükségletet szenvedő emberekre, másfelől – az érdekeiket megfogalmazó és azokat a társadalmi nyilvánosságban artikuláló közösségek erejével – a reformokra irányul, a döntéshozás, a jogalkotás befolyásolására s az alkalmazkodás mellett vagy helyett a változásra fekteti a hangsúlyt. (3. oldal)<sup>7</sup>” A közösségfejlesztés interdiszciplináris szakterületének előnye, hogy azon túl, hogy bevonja az érintetteket a problémamegoldásba, képessé is teszi őket a közösségben történő cselekvésre. „A közösségfejlesztés hozzájáruló jellegű foglalkozás: egyedül nem képes megoldani társadalmi problémákat, de sajátos eszközeivel, más szakmákét kiegészítve, hozzá tud járulni a problémák hatékony kezeléséhez. (6.oldal)<sup>8</sup>”

---

<sup>4</sup> Brys Zoltán, Harangozó Judit, Szarvas Hajnalka (2015) Községi részvétel a fenntartható fejlődésében – a közösségi medicina nyomában. Orvoslás és Társadalom, 25(11–12):529–535

<sup>5</sup> Gergely Attila (2006) Község, megújulási képesség, részvétel. Parola, 4:9-11 [www.kka.hu/\\_Kozossegi\\_Adattar/PAROLAAR.NSF/b84c8c861998671e8525670c00815721/133b5cb9af4a61d6c125722d00352353?OpenDocument#K%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9gi\\_tev%C3%A9kenys%C3%A9gek](http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/PAROLAAR.NSF/b84c8c861998671e8525670c00815721/133b5cb9af4a61d6c125722d00352353?OpenDocument#K%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9gi_tev%C3%A9kenys%C3%A9gek)

<sup>6</sup> Vercseg Ilona (2018) Községi jelleg – közösségi tevékenységek. Párbeszéd, 4(5). DOI: 10.29376/parbeszed/2018/4/5

<sup>7</sup> Vercseg Ilona (2018) Községi jelleg – közösségi tevékenységek. Párbeszéd, 4(5). DOI: 10.29376/parbeszed/2018/4/5

<sup>8</sup> Vercseg Ilona (2018) Községi jelleg – közösségi tevékenységek. Párbeszéd, 4(5). DOI: 10.29376/parbeszed/2018/4/5

## A PARTICIPATÍV MŰVÉSZET ÉS A KÖZÖSSÉGI ÉLMÉNY HATÁSAI

A közösségfejlesztés és a közösséghez tartozás fontosságát említi Arapovics Mária (2016)<sup>9</sup>, aki az individualizálódott társadalom problémáit boncolgatja. Úgy gondolja, hogy az egyén egyedül nem képes hatékonyan megküzdeni a rá nehezedő problémákkal, ezért szüksége van mások támogatására, együttérzésére, arra, hogy szeretve érezze magát. Ehhez, véleménye szerint olyan közösségek kialakítását kell megcélozni, melyek az érdekalapú megközelítés helyett szolidáris alapon működnek. A szolidáris alapon működő közegben a személynek már lehetősége van igényeit és vágyait nyitottan kommunikálni, érzéseit kifejezni. A szerző azonban a hazai és a nemzetközi eredmények alapján megállapítja, manapság az egyén egyre kevésbé képes bízni, szolidaritást gyakorolni. Ezért válik kifejezetten fontossá a közös értékrend, norma megteremtése, mely megvalósulhat másokkal közösen végzett tevékenységek során, például egy közös alkotói folyamatba való bekapcsolódás révén, vagy művészeti aktivista állásfoglalások során. Az egyénnek tehát igénye van arra, hogy egy közösség tagjának érezhesse magát, kapcsolódjon, bevonódjon, miközben akár társadalmi szinten vállal felelősséget.

### *Participatív művészet*

Az alkotás, egy műalkotás létrehozása is megvalósulhat közösségi tevékenységként, melynek a közösségformáláson túlmutatóan számos feladata, célja, üzenete lehet, melyet participatív, vagy részvételi művészetnek nevezünk. Ez a kifejezés olyan alkotói tevékenységeket foglal magában, melyek során egy mű megszületése más személyekkel együttműködésben valósul meg és a résztvevők cselekedetei beépülnek a műbe (Bálint, 2011)<sup>10</sup>. Orosz Klára (2011)<sup>11</sup> disszertációjában kitér azonban arra is, hogy Magyarországon a részvételen alapuló művészeti projektek megvalósulása jelenleg nem számottevő, vagy tekinthető elterjedt alkotási módozatnak. „A magyar művészeti mező nem igazán nyitott az önmagát az alkotói autonómia tekintetében korlátozó művészi magatartás iránt (Bálint,

---

<sup>9</sup> Arapovics Mária (2016) A közösségfejlesztés alapfogalmai és a kulturális közösségfejlesztés paradigmái. Kulturális Szemle, 3 (2): 36-53

<sup>10</sup> Bálint Mónika (2011) Részvétel és közösség Részvételi művészeti gyakorlatok a magyarországi kortárs művészetben. Erdélyi Társadalom, 2011/1-2:81-86

<sup>11</sup> Orosz Klára (2011) Participatív művészeti stratégiák - Az aktivált néző szerepe a személyes alkotómunka és a kiterjesztett szobrászat-fogalom aspektusából. Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar Doktori Iskola, DLA értekezés

## A PARTICIPATÍV MŰVÉSZET ÉS A KÖZÖSSÉGI ÉLMÉNY HATÁSAI

2011:81)<sup>12</sup>” A szerző szerint közösségi vagy részvételi művészetnek tekinthető minden olyan művészeti kezdeményezés, ahol a műalkotások a közösséggel foglalkoznak, emellett „A részvételi művészet egyik fontos szimbolikus hatása a társadalmi kötelékek megújítása a kollektív jelentésalkotáson keresztül (Bálint, 2011:84).<sup>13</sup>”

Claire Bishop (2006) gondolatait kiemelve Bálint Mónika (2011)<sup>14</sup> három visszatérő elemet határoz meg, melyek a részvételre épülő műalkotások esetén megfigyelhetők, úgy, mint (1) *az aktiváció*, vagyis az eredendően passzív néző aktív résztvevővé tétele, illetve (2) *a szerzőség kérdése*, melyben felmerül, hogy ki alkotja meg valójában a művet, így taglalhatóvá válik továbbá a kezdeményező művész és a résztvevő közönség szerzőségének kérdése, valamint (3) *a közösség*, ahol elsődleges vizsgálati szempontot képezhet, hogy mennyiben változik meg az egyének és egyes (kisebb, hátrányos helyzetű) csoportok esélye arra vonatkozóan, hogy a sorsuk alakításának szempontjából fontos döntéseket hozhassanak meg azáltal, hogy a műalkotások révén megragadják a figyelmet és a belső világukból alkotva átkeretezhetik, valamint megoszthatják emlékeiket.

Arapovics Mária (2016)<sup>15</sup> szerint a kulturális közösségfejlesztés egy olyan módszer, amely során a közösségek kulturális aktivitás révén mozgósíthatóak. „A kulturális közösségi szinterek, a kulturális identitáserősítő és értékteremtő tevékenységek sokszínű, kreatív közösségfejlesztő lehetőségeket, eszköztárat és megújuló módszereket nyújtanak a közösségek számára.(48.oldal)” A kulturális közösségfejlesztés céljainak meghatározásánál és módszerválasztásánál a közösség és annak létező és lehetséges kulturális értékei kerülnek fókuszba.

„Kulturális közösségfejlesztő módszer például a helyi ünnepi kultúra megőrzése vagy új hagyományok teremtése. A naptári ünnepek, a jeles napok, fesztiválok, közösségi események aktivizáló megvalósítása, a helyi hagyományok feltárása, helyi híres emberek felkutatása és emlékének felelevenítése identitáserősítő, közösségfejlesztő hatású. A helyi

---

<sup>12</sup> Bálint Mónika (2011) Részvétel és közösség Részvételi művészeti gyakorlatok a magyarországi kortárs művészetben. Erdélyi Társadalom, 2011/1-2:81-86

<sup>13</sup> Bálint Mónika (2011) Részvétel és közösség Részvételi művészeti gyakorlatok a magyarországi kortárs művészetben. Erdélyi Társadalom, 2011/1-2:81-86

<sup>14</sup> Bálint Mónika (2011) Részvétel és közösség Részvételi művészeti gyakorlatok a magyarországi kortárs művészetben. Erdélyi Társadalom, 2011/1-2:81-86

<sup>15</sup> Arapovics Mária (2016) A közösségfejlesztés alapfogalmai és a kulturális közösségfejlesztés paradigmái. Kulturális Szemle, 3 (2): 36-53

## A PARTICIPATÍV MŰVÉSZET ÉS A KÖZÖSSÉGI ÉLMÉNY HATÁSAI

szokásokra, család vagy mesterségtörténetekre épülő tematikus események, programok, helyismereti kiállítások megszervezésében a közművelődési és a közgyűjtemények szakmai támogatást nyújthatnak, amiképpen a létrejövő kulturális értékek dokumentálásában, megőrzésében is. A kulturális intézmények bevonásával régi-új közösségek alakulhatnak a helytörténet, a szellemi kulturális örökség feltárása, bemutatása, a mindennapi kultúra meg- és átörökítésére, hiszen a helyi lakosok tudás- és értéktára – a bodzaszörp receptjét és a malactartás mikéntjeinek gyűjtését is magában foglalva – a mindenkori trendek és megújuló eszközök alakulását is követve együttesen közösségformáló erő lehet. Egy évkönyv készítése, a helyi események megőrzése, a helyismereti adatbázis építése, a tan-katalógusok szerkesztése a kultúra tudatos megélését is segíti. A művelődő közösségek (pl.: film- és könyvklubok, szakkörök, múzeumbaráti körök, amatőr tánc -és színjátszó csoportok, kórusok, tanulókörök, egyesületek, népfőiskolák) megszervezése, működtetése értékteremtő. (Arapovics, 2016:49)<sup>16</sup>

Az alkotás csoportos keretek között, úgynevezett alkotó művelődési közösségekben is megvalósulhat (színjátszó-, drámacsoport, vers- és prózamondó csoport, a bábcsoport, klasszikus- és moderntáncscsoport, társastáncscsoport, képző- és iparművészeti csoport, fotó-, film-, videocsoport, kórus, énekkar, könnyűzenei együttes, komolyzenei együttes, egyéb amatőr művészeti csoport) (Megyesi, 2016)<sup>17</sup>. A közművelődési keretek között megvalósuló foglalkozásokról beérkező adatok azt mutatják, hogy 2015 óta emelkedik a jelentkezők száma, egyre többen kívánnak részt venni ezen csoportokban, ezáltal a szakemberek foglalkoztatottsága és a kész alkotások bemutatása céljából megrendezésre kerülő tematikus rendezvények száma is nő. „Az elmúlt öt évben az alkotó művelődési közösségek számának emelkedésén (+16,1%) belül a művészeti csoportok domináns aránya (56,54%) figyelemfelkeltő. A közművelődési színtereken az alkotó tevékenységhez kapcsolódó programok számának 82,57%-os és a művészeti események látogatói létszámának 38%-os növekedése megerősíti, hogy az alkotó művészeti csoportok egyre jelentősebb közösségi művelődési formaként tevékenykednek. (Megyesi, 2016:100)<sup>18</sup>”. A szerző szerint a jól szervezett, együttműködésen alapuló csoportok az évek során közösséggé válhatnak, ahol nem

---

<sup>16</sup> Arapovics Mária (2016) A közösségfejlesztés alapfogalmai és a kulturális közösségfejlesztés paradigmái. Kulturális Szemle, 3 (2): 36-53

<sup>17</sup> Megyesi Judit (2016) Alkotó művészeti csoportok itthon. Kulturális Szemle, 3 (2):93-102

<sup>18</sup> Megyesi Judit (2016) Alkotó művészeti csoportok itthon. Kulturális Szemle, 3 (2):93-102

## A PARTICIPATÍV MŰVÉSZET ÉS A KÖZÖSSÉGI ÉLMÉNY HATÁSAI

a létszám, hanem az aktivitás kap döntő szerepet. A cikkben Megyesi a Dudás – Hunyadi szerzőpáros munkájából idézve megállapítja, hogy „mind a kulturális értékek befogadásának, mind teremtésének képessége szorosan összefügg a társadalmi integráció kérdésével: minél inkább részt vesz valaki a közösség életében, annál jobban képes annak értékeit befogadni és alakítani, és minél több a kulturális tőkéje, annál jobban részt tud venni annak életében. A kulturális tőke befogadása és alakítása így társadalmi részvételt formáló és integrációs feladata a művészeti csoportoknak, legyen szó egy amatőr közösségről vagy egy profi társulatról. (Megyesi, 2016:100)<sup>19</sup>” Az eredmények alapján kijelenthető tehát, hogy a magyar társadalomban nem csupán a közösséghez tartozás iránti igény vált egyre jelentősebbé az elmúlt években, hanem egyre inkább jelen van a vágy az önkifejezésre, alkotásra, szereplésre, a két jelenség pedig pozitívan hat egymásra és az egyén életére is kedvező hatásokat gyakorol, a megerősödő közösség pedig társadalmi szinten is aktívvá válik.

Ahhoz, hogy akár társadalmi szintű aktivitás jöjjön létre egy közösen végzett művészeti tevékenységből, szükség van a művész személyére, aki bizonyos szinten irányt, keretet szab az alkotás folyamatának. Orosz Klára (2011:23)<sup>20</sup> kutatása alapján megállapítja, hogy „Az együttműködésre építő tevékenységek célja, hogy a közönséget motiválja a részvételben és aktiválja a társadalmi környezetet, amelyben kibontakozhatnak.” Úgy véli, hogy a modernista művészet esetén a művész van előnyös pozícióban, kiállítja műveit, individuumként mutathatja be magát, ezzel szemben a passzív közönség névtelen és tömegbe burkolózott, megnézi a műveket és mindössze magában értékeli azokat. Ebben a felállásban a művész hatalommal bír, népszerűsítheti önmagát, holott népszerűsége az ismeretlen közönség megítélésén alapszik. A közönség befolyásoló ereje akkor lép előtérbe, amikor a műalkotáshoz nem tudnak személyesen kapcsolódni, hiszen ebben az esetben az alkotás egyfajta értékvesztett állapotba kerül. Orosz szerint ezért a modern művészetnek nincs saját belső értéke, és ez lehet az oka, hogy egyre több művész igyekszik a nézőt kimozdítani a passzív szerepéből és fennálló esztétikai távolságot kiiktatva az elfogulatlan kívülállót bevonni az alkotás folyamatába. A participációs művészet során a befogadó a művészeti produktum megalkotásának részesévé válik akár a kezdetektől is, így ebben az esetben a művel kapcsolatban megfogalmazott kritikája egyben önkritikaként is

---

<sup>19</sup> Megyesi Judit (2016) Alkotó művészeti csoportok itthon. Kulturális Szemle, 3 (2):93-102

<sup>20</sup> Orosz Klára (2011) Participatív művészeti stratégiák - Az aktivált néző szerepe a személyes alkotómunka és a kiterjesztett szobrászat-fogalom aspektusából. Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar Doktori Iskola, DLA értekezés

## A PARTICIPATÍV MŰVÉSZET ÉS A KÖZÖSSÉGI ÉLMÉNY HATÁSAI

értelmezhető. Ezt azt az érdekes helyzetet eredményezi, hogy a művész ugyan lemond a kizárólagos szerzőségről, mégis a nézői bevonás révén az alkotás elkerüli az értékvesztés állapotát, hiszen a bevonás végett képes viszonyulást kiváltani a befogadóból.

Azt azonban fontos tisztázni, hogy a *participatív művészeti stratégiák* kifejezés ernyőfogalom, mely egymástól megkülönböztethető kategóriákat alkot. A félreértések elkerülése végett indokolt az ide sorolható fogalmak definiálása. Orosz Klára (2011)<sup>21</sup> csoportosítása szerint számos eltérő részvételen alapuló művészeti módot különböztethetünk meg.

**Participatív művészet**ről akkor beszélhetünk, ha a nézői pozíció átértelmeződik, és az esztétikai kifejezésmód legmeghatározóbb részét a közösségi aspektus képezi. Ebbe a kategóriába sorolható az új típusú public art (new genre public art), a dialógusra épülő művészet (dialogical art), a párbeszédre épülő művészet (conversational art), a relációs művészet (relational aesthetic), a „partszegélyi” művészet (littoral art), a társadalmilag elkötelezett művészet (socially engaged art), a közösségi művészet (community based art), a kollaboratív művészet (collaborative art), az intervención vagy kritikai beavatkozáson (interventions), a kutatáson alapuló (research-based) művészet is. A participációs jelleg értelmében a néző résztvevővé válik, beleszólhat az alkotói folyamatba, hozzáadhat a készülőben lévő műhöz, ezen tevékenysége pedig beépül az alkotásba, annak részévé válik. „A participativitás „még interaktívabb”, vagyis nem csak a válaszadásról, reakcióról, hanem a művészeti tartalom megváltoztatásáról is szól. (34. oldal)”

Az **interaktivitás** olyan kölcsönös és közvetlen kommunikáción alapuló forma és egymásra hatás, ahol az interakcióban részt vevő szereplők az információ befogadását és feldolgozását követően döntéseket hoznak, és a visszajelzés után ennek megfelelő változásokkal haladnak tovább. Ez megvalósulhat mű-befogadó, ember-(számító)gép, vagy személyek között.

**Kollaboráció** az alkotási folyamatban, a művön belül jön létre. „Kollaboráció létrejöhet művészek közt, kurátorok közt, művész és nem művész közt, vagy ezek kombinációjaként is. (36. oldal)”

**Dialógusra épülő művészet, párbeszéd-esztétika (dialogical art, conversational art)**  
„A párbeszéd-esztétika a művész, a mű és a befogadó közötti szokványos különbségtétel

---

<sup>21</sup> Orosz Klára (2011) Participatív művészeti stratégiák - Az aktivált néző szerepe a személyes alkotómunka és a kiterjesztett szobrászat-fogalom aspektusából. Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar Doktori Iskola, DLA értekezés

## A PARTICIPATÍV MŰVÉSZET ÉS A KÖZÖSSÉGI ÉLMÉNY HATÁSAI

lebontásával egy dialogikus viszonyt létesít – egy olyan viszonyt, amelyben lehetővé válik, hogy a befogadó is valamilyen módon 'visszabeszéljen' a művésznak, ráadásul úgy, hogy ez a replika magába a műbe épül be. (36. oldal)”

**Társadalmilag elkötelezett művészet (socially engaged art)** Gyakran olyan helyszíneken valósul meg, ahol a lakosság is bevonható az alkotási folyamatba. Ez a módszer alkalmas a terület jövőjét érintő kérdések megvitatására, várospolitikai kérdések felvetésére. Ebbe a csoportba tartoznak azok a közösségi projektek is, ahol különböző kisebbségek liberalizációs törekvéseit támogatják, vagy a kulturális termelésben lemaradó csoportok számára biztosítanak megszólalási teret.

**Relációs művészet – relációesztétika** „A kortárs művészeti produkcióknak azon részével foglalkozik, mely az emberi kapcsolatokra és a társadalmi kontextusokra koncentrál, megkülönböztetve magát azoktól a formáktól, melyek egy autonóm és privát szimbolikus világot fogalmaznak meg. Ez a fajta művészet az emberi kapcsolatok és viselkedési formák standardizálódására reagál azáltal, hogy alternatív szocializációs tereket és momentumokat igyekszik teremteni. (38. oldal)”

**Public art – „Köztéri, közösségi művészet”** Olyan nyilvános terekhez kötött helyspecifikus, ám kontextusfüggő alkotási folyamat, amelyben kötetlen formában, elsősorban a közönség alkotása vagy megszólítása révén jön létre produktum a nyilvános terek problematikájához kötődően, akadálymentesen. „Legtágabb értelemben minden olyan művészeti gyakorlat ide tartozik, amely kívül esik a múzeumok és galériák fizikai terein és konvencióin. (39. oldal)”

**Új típusú public art – vagy „művészet a köz érdekében” (new genre public art)** A vizuális vagy politikai információn túl művész és közönsége együttműködésén alapuló alkotási forma, ahol különösen hangsúlyossá válik a jelen kor társadalmi problémáinak reprezentációja.

**„Partszegélyi” vagy határ-művészet – Littoral art** „A marginalizált falusi közösségek és más, a társadalomban kulturálisan alulreprezentált csoportok kultúrához való jogait kutatják, számos kurátori és szervezői stratégiát alkalmazva, beleértve konferenciák szervezését, kiállításokat, művészeti felkéréseket, kiadványok létrehozását és különböző kutatói munkákat. Figyelmüket azokra a kreatív stratégiákra összpontosítják, amelyek nem tartoznak szorosan a művészet hatáskörébe, és amelyek a lehetséges végérvényes megoldások lehetőségét tartalmazzák hosszú távú partneri kapcsolatokon keresztül. A „partszegélyi” területeken nincs szükség szakmai határookra, a tudás általi hierarchiára vagy bármire, ami korlátozhatja a kreatív

## A PARTICIPATÍV MŰVÉSZET ÉS A KÖZÖSSÉGI ÉLMÉNY HATÁSAI

cselekvést. A littoral-zónák jellemzői a komplexitás, a bizonytalanság, a marginalitás és az instabilitás. (41.oldal)”

**Intervenció (public interventions)** Művészeti beavatkozás értelemben véve egy már létező közönség, esemény, műalkotás bevonásával valósul meg. A konceptuális művészetben belül a performansz egyik fajtája. Célja, hogy gazdasági, politikai hatást érjen el, vagy ráébressze a befogadót saját helyzetére és körülményeire. Képes felforgató módon hatást kiváltani, napjainkban már legitimált formában, bizonyos esetekben kifejezetten a hatalom hozzájárulásával. Az olykor tiltott beavatkozások azonban gyakran ellentétes véleményt váltanak ki a közvéleményből, egyesek vandalizmusnak vélnek bizonyos akciókat, mivel a határ a rongálás és művészet között néhány esetben elmosódik.

Orosz Klára a participatív műalkotások szerzősége kapcsán úgy véli, hogy a szerzői pozícióról való lemondás tehát nem az önfeladás nagyvonalú gesztusaként értelmezendő, hanem a néző külső pozíciójának elbizonytalanítása a célja, így az esztétikai távolságtartás elvesztésével a befogadó is a mű lényegi részévé válik. „Ebből következően a participatív művek nem csak reduktívan értelmezendők, hanem mintegy a szerzői hatalom kiterjesztéseként is. (70.oldal)<sup>22</sup>”

### *Wicked problems – ördögi problémák körében*

David Devins és Brian Jones (2019)<sup>23</sup> írása nyomán ördögi problémáknak nevezzük azokat a nehézségeket, kérdéseket, melyek esetén nincs olyan fogódzó, ami utalna a problémára adható helyes válaszra. A probléma egy-egy elemének megoldása újabb kérdéseket és megoldandó feladatokat vet fel, a bevonódó érdekelték között pedig eltérő igények, prioritások figyelhetők meg. Az esetek többségében a kihívás precedens nélküli, illetve a kérdések mélyen gyökerezőek, szerteágazóak, egyéni szinten átláthatatlan, megragadhatatlan feladatokat állítanak, és a tenni kívánó személy nem érzi, hogy valós ráhatása lenne az ügy kimenetelére. Ebben az esetben is érdemes a közösségi élmény és a közösségi alapú művészet felé fordulni.

---

<sup>22</sup> Orosz Klára (2011) Participatív művészeti stratégiák - Az aktivált néző szerepe a személyes alkotómunka és a kiterjesztett szobrászat-fogalom aspektusából. Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar Doktori Iskola, DLA értekezés

<sup>23</sup> David Devins, Brian Jones (2017) Stratégia a kis családi vállalkozások vezetőinek utódlására. Prosperitas, 4(3):67–91

Ugyanis egy megvalósítható, lépésekből álló kitűzött cél elérése mérhető eredményekkel jár, a problémák által kialakult szenvedés mérsékelhető és egy-egy élmény, program, közösen megélt tapasztalás már képes lehet oly mértékű hatást kiváltani, amely adott személy életében változást indukálhat, de mindenképp hozzájárulhat boldogság érzetéhez. Véleményem szerint ezért kifejezetten fontos, hogy az alulreprezentált társadalmi csoportok is széles körben lehetőséget és teret kapjanak az önkifejezésre és hogy megtapasztalhassák saját erejüket, befolyásukat az alkotások létrehozása révén.

### *Elidegenedés és motivációhiány*

Harkai Nóra (2006)<sup>24</sup> megállapítja, hogy a nagyvárosokban élő emberek kevesebb hagyományos értelemben definiálható kapcsolattal rendelkeznek, mint a kistelepülésen élők, így rokoni, szomszédsági, gyülekezeti kapcsolati hálójuk kevésbé kiterjedt, a nagyvárosokban inkább úgynevezett modern közösségek szerveződnek, melyek közös tevékenységek, érdeklődési körök mentén alakulnak. Fontosnak tartja kiemelni, hogy a támogató hálózat kiterjedtsége képes meghatározni az egyén egészségi állapotát és a betegségekből történő felépülés időtartamát. A támogató kapcsolatok hiányával szembenézők korábban halnak meg, mint azok, akik kiterjedt hálóval rendelkeznek. A segítő kapcsolatok szintjén pedig megkülönböztethető érzelmi, materiális, információnyújtó kapcsolat, így bővíthető a támogató kapcsolatok korábban egydimenziós gondolt modellje. Ferwagner Anna (2020)<sup>25</sup> szerint a társas támasz jelentősége továbbá abban áll, hogy a társas kapcsolaton belüli törődést, gondoskodást, szeretetet, megbecsülést, kölcsönösséget, közösséghez tartozás érzést is képes biztosítani, egyúttal segíti a nehéz élethelyzeteken való túljutást, a betegségekből való felépülést, a tartós egészségkárosodás okozta lelki nyomás enyhítését. A társas háló megléte tehát mind a mentális, mind a fizikai egészségre jótékony hatással van és jelentős mértékben befolyásolja az életminőséget. Ezzel szemben a közösségi média használata háttérbe szorítja a valós emberi kapcsolatokat, a virtuális érdeklődés válik elsődlegessé. Több száz virtuális térben létező követő vagy ismerős ellenére is elmagányosodhat az egyén valós kapcsolatok hiányában. Ezen magányos állapot radikalizálódása pedig veszélyt jelenthet az egyénre és közvetlen

---

<sup>24</sup> Harkai Nóra (2006) *Közösség és közösségi munka*. Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest, VEL Kft.

<sup>25</sup> Ferwagner Anna (2020) Észlelt társas támasz időskorban. Magyar Gerontológia 12. Évfolyam Konferencia Különszám <https://ojs.lib.unideb.hu/gerontologia>

környezetére nézve is, akár öngyilkosságba hajszolva az illetőt (Krizbai, 2020).<sup>26</sup> A magyar társadalom jelenségeit vizsgálva Spéder Zsolt, Paksi Borbála és Elekes Zsuzsanna (2006:491)<sup>27</sup> továbbá kijelentik, hogy „a lelki problémák tüneteit az anómia, illetve az elidegenedés közvetett mutatójának tekinthetjük”. Az anómiát kiválthatja társadalmi szinten az értékválság, az elidegenedés (magány) és a céltalanság, értelmetlenség, a tehetetlenség érzésének tendenciái. Úgy találták, hogy a magyar lakosságra jellemző a gyakori kimerültség, letörtség, illetve a szerencse hiányának érzése.

A pandémiás időszakot követően a magyar társadalom szintjén megfigyelhető jelenség, hogy a városi ember elmagányosodása mellett jelentkezik a kreativitás elvesztése, ami szoros összefüggést mutat a romló mentális egészséggel. Az önkormányzatok által létrehozott közösségi művészeti projektek révén feléleszthető azonban a szunnyadó kreativitás, illetve csökkenthető a digitális magány, kialakítható a helyi kötődés erősítése és a mentális egészség támogatása, miközben az embereket közös alkotásra buzdítják (Cserni Zsuzsa & Horváth Anna, 2020)<sup>28</sup>.

Jagodics Balázs (2021)<sup>29</sup> további, a fiatalokat érintő problémára hívja fel a figyelmet, mikor arról ír, hogy „az iskolarendszer által igényelt munkavégzés-szerű feladatellátás akár már az általános iskolában is hasonló pszichológiai problémákat okozhat a gyermekeknél, mint a munkahelyi stressz felnőttek körében. A különböző pszichológiai problémákkal, például a szorongással és a depresszióval való együtt járás mellett a kiégés az iskolások körében kapcsolódik az elköteleződés és a belső motiváció alacsonyabb mértékéhez is.”; „A burnout-szindróma kialakulásában lényeges szerepet játszik, hogy a munkahelyen tapasztalt folyamatos és nagy mértékű stressznek való kitettség idővel annyira megterheli a szervezetet, hogy legyőzi a személy belső erőforrásait és védekezőképességet, melynek következtében kialakulnak a kiégés sajátos tünetei. (9. oldal)” Ezen tünetek közé sorolható a megemelkedett szívritmus,

---

<sup>26</sup> Krizbai Diána Daniella (2020) Az új média veszélyei – az elmagányosodás, illetve radikalizálódás biztonságpolitikai aspektusból. *Hadtudományi Szemle*, 13 (2): 191–203. doi: 10.32563/hsz.2020.2.15

<sup>27</sup> Spéder Zsolt, Paksi Borbála, Elekes Zsuzsanna (2006) Anómia és elégedettség a 90-es évek elején. Elektronikus verzió. A tanulmány eredetileg nyomtatásban megjelent: Spéder Zsolt, Paksi Borbála, Elekes Zsuzsanna (1998) „Anómia és elégedettség a 90-es évek elején” in: *Társadalmi riport 1998*, Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György (szerk.). Budapest: TÁRKI, Pp. 490–513.

<sup>28</sup> Cserni Zsuzsa, Horváth Anna (2020) Közösségformálás a digitalizáció korában. *Köz-Gazdaság* 4. 236-242

<sup>29</sup> Jagodics Balázs (2021) A diák kiégés összefüggései a követelmény-erőforrás modellel és a tanulmányi motivációval. PhD értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Szociálpszichológia Doktori Program

## A PARTICIPATÍV MŰVÉSZET ÉS A KÖZÖSSÉGI ÉLMÉNY HATÁSAI

vérnyomás, gyorsabb lélegzetvétel és magasabb vércukorszint, ezek hosszútávú fennmaradása tartós stressz megélésének hatására pedig kóros fáradtságérzetet okozhat, de fokozódnak a harag és a frusztráció megélése mellett az irritált reakciók, a cinizmus és a pesszimizmus.

### *Why Only Art Can Save Us? A művészet és alkotás jelentősége személyes életünkben*

Santiago Zabala (2017) kortárs olasz filozófus *Why Only Art Can Save Us?*<sup>30</sup> című könyvének gondolatisága Heidegger *Only God can save us!* (Magyarul: Csak egy Isten menthet meg minket!) mondatához kapcsolható, azonban a két gondolkodó eltérő formából érkezőnek látja a segítséget, amire a válságban lévő világnak véleményük szerint szüksége van. Heidegger a *Spiegel*-nek adott interjújában így nyilatkozik korábbi, 1935-ben tett kijelentése kapcsán: „A filozófia nem képes véghezvinni a jelenlegi világhelyzet közvetlen megváltoztatását. Ez nem csupán a filozófiára érvényes, hanem minden merőben emberi elmélkedésre és törekvésre. Már csak egy Isten menthet meg bennünket. Egyetlen lehetőségünk az marad, hogy a gondolkodás és a költészet terén készenlétbe helyezzük magunkat Isten megjelenésére, avagy Isten távollétére a pusztulásban; hogy Isten távolléte láttán elpusztulunk. Gondolkodásunkkal nem idézhetjük meg Istent, legfeljebb a várakozás készenlétét ébreszthetjük föl. (Heidegger, 1966:53)<sup>31</sup>”

Zabala műve nem tekinthető csupán filozófiai értekezésnek, hiszen jelentős kortárs problémák beemelásával dolgozik, úgy, mint a háború, a pénzügyi válság, a globális felmelegedés, az erdőirtások és a tengerszennyezés, valamint a szegénység, a népirtás vagy a társadalmi egyenlőtlenség kérdései. A közösségi média felületek használatával, valamint a médiumok révén a hétköznapiakban a túlradó információk nyomán fellépő túlterhelt állapot kezdetben szorongást, később látszólagos érdektelenséget válthat ki. Véleménye szerint nem az elkerülés, hanem a belehelyezkedés és az események nyomán feltörő érzések megélése, a gondolatok kivetítése és rendszerezése, az aktív foglalkozás segítheti a feldolgozást és a bénult állapotból való feloldódást. Úgy véli, hogy a válasz és a megoldás az esztétika felől közelítve keresendő. Amennyiben az esztétika célja csupán kizárólagosan a szépség megragadása, úgy a művészet idővel kiüresedik, érdektelenné válik. Amennyiben a művészet nem tölti be azt a funkciót, hogy a globalizált kapitalista rendszer meghatározott, keretek közé szorító, kontrollt

---

<sup>30</sup> Santiago Zabala (2017) *Why Only Art Can Save Us: Aesthetics and the Absence of Emergency*. New York, Columbia University Press

<sup>31</sup> SPIEGEL-interjú Martin Heideggerrel 1966. szeptember 23-án. GONDOLAT-JEL 1993. I-II.:44-59. Fordította: Krémer Sándor [http://acta.bibl.u-szeged.hu/11492/1/gondolatjel\\_1993\\_1\\_2\\_044-059.pdf](http://acta.bibl.u-szeged.hu/11492/1/gondolatjel_1993_1_2_044-059.pdf)

## A PARTICIPATÍV MŰVÉSZET ÉS A KÖZÖSSÉGI ÉLMÉNY HATÁSAI

és ellenőrzést gyakorló érdekeivel szembe menjen, úgy a rendszer szolgálatába állva feledteti, hogy tulajdonképpen vészhelyzeti állapotban élünk. Ez a vészhelyzet pedig abból származik, ha a rendszer igazságai nem válnak megkérdőjelezhetővé, a valós problémák elfedve maradnak, nem érzékelhetőek. A hatalom a jelenség fenntartása érdekében állandó szükségállapotot hoz létre, amelyben csupán látszólag valósnak értékelt problémák megoldásával foglalkozik, miközben háttérbe szorítja az egyének vagy csoportok jogait. Ebből következően a valós problémákkal való szembenézés és megoldás lehetőségének a hiánya maga a vészhelyzet hiánya, hiszen nem vagyunk tudatában a valós vészhelyzetnek. A vészhelyzet hiánya így válik tehát vészhelyzetté. Erre megoldást Zabala szerint a művészek képesek kínálni, ugyanis a műalkotások olyan erővel bírnak, mely révén képesek megmutatni a valódi vészhelyzet állapotát, kimozdítják a befogadót a komfortzónájából, ezáltal magyarázat keresésére készítetik, aktív bevonódást váltanak ki, mely révén felismeréseket generálnak, így tettekre és változtatásra sarkallják a személyt. A művek tehát képesek a cselekvésbe taszítani. A műalkotások ugyanis az érzéseken, érzelmeken, érzeteken keresztül kívánnak hatni, ezen jelenségek felett pedig a hatalomnak nincs befolyása, ezáltal kifejezhetővé válik a lét lényege, az igazság egy formája. A műalkotás tehát a vészhelyzet hiányából képes a vészhelyzetbe lökni és aktív cselekvésre sarkallni.

### Projektek elemzése, bemutatása

Dolgozatom további részében két regionális, szegedi, illetve két budapesti projektet mutatok be és elemzek az elméleti kontextusok mentén, gyakorlati példákon keresztül szemléltetve az elidegenedés és a motivációhiány kiküszöbölésének a lehetőségeit a szociálisan elkötelezett művészet, a szociális design segítségével.

#### *Megálló Közösségi Ház – Közösségi Kert*

A Megálló Közösségi ház hitvallását jól tükrözik Balogh József a MASZK egyesület elnökének szavai: „Nem is olyan régen arra gondoltam/tunk, hogy az emberek találkoznak egymással. Arra gondoltunk/tam, nincs is ennél egyszerűbb dolog. A terek, amelyeket jól felfogott érdekükben bejárnak – utcák, boltok, uszodák, kocsmák –, mind arra szolgálnak, hogy jól érezzék magukat. Hogy jól érezzük magunkat. Hogy jól érezzem magamat. Most arra gondoltam/tunk, hogy ehhez a három mondathoz keressük az utakat. A mondatok között keressük az utakat. Keresitek. Keresem. Hogy, miközben ez a világ legegyszerűbb dolga –

hiszen, egyedül nem megy -, aközben sokan hajlamosak elveszíteni a kedvüket. A jó kedvüket a rosszabbik kedvük kedvéért. Mert a rosszkedvüket egyszerűen jobban ismerik. Ismerjük. Ismerem. Nincs más dolgunk tehát, mint feltárni a bennünk élő, szunnyadó, kitörni készülő jót. Erre vannak technikák. Ehhez mások esetleg jobban értenek. Mindenki jobban ért ehhez. Csak hozzá kell érni a bennünk lévő jóhoz. Megsimogatni. Becézni. Az a tér, a “Megálló”, ahol találkozhatunk alkalmas lesz erre. Mert alkalmassá teszik. Alkalmassá tesszük. Alkalmassá teszem. Az alkalom tere lesz a “Megálló”, ahol egyszerűen jóban kell lenni. A jóban. Benne. Nyakig. Aztán a bátrakkal majd alámerülünk! Fulladásig!”<sup>32</sup> A MASZK Egyesület<sup>33</sup> “Tarján felett az ég – Megálló” közösségépítő projektje az Európai Unió támogatásával jött létre, jelenleg Szeged Város Önkormányzatának gondozásában működik. Az egyesület, mely a térség meghatározó független művészeti műhelye is, 2014-ben indított új programot azzal a céllal, hogy segítse a városrész életének felpezsdítését. Számos lehetőséget kínálnak a különböző korcsoportok számára a szabadidő hasznos eltöltésére, gazdag programkínálatukban minden korosztály találhat kedvére való és építő vagy segítő elfoglaltságot. Többek között kézműves műhelyek, fejlesztő foglalkozások, jóga, filmklub, közös sportolási lehetőségek, de emellett pszichológiai és jogi tanácsadás, lelki gondozás várja az érdeklődőket. Az épület melletti kertben közösségi kert, szabadtéri filmvetítések várják a látogatókat. Civil szervezetekkel együttműködve kölcsönösen segítik a projektek megvalósulását, fogadják be a másik előadásait. Működésük nyomán a szubkultúrák, a kisebbségi-marginális helyzetben lévő alkotók is bemutatkozhatnak Szegeden. Az elmúlt 30 évben a Régi Zsinagóga, a THEALTER Fesztivál és a MASZK neve szorosan összekapcsolódott. Eddigi tevékenységük eredményeképpen 30 ország több mint 160 színházi alkotóműhelye látogatta meg a várost. A közösségi aktivitáshoz önkéntes segítők bevonásával járulnak hozzá, őket elsősorban a THEALTER nemzetközi színházfesztivál lebonyolítása során vonják be.

A közösségi ház színes tevékenységei közül elsőként a közösségi kertet szeretném bemutatni. Bársony Fanni (2020)<sup>34</sup> kutatásában kitér arra, hogy Magyarországon az elmúlt

---

<sup>32</sup> Balog József, a MASZK egyesület elnöke Beköszönő című írása. Forrás: <http://www.maszk.hu/megallo/>

<sup>33</sup> A MASZK és a Megálló Községi Ház tevékenységére vonatkozó adatok az alábbi honlapokról származnak: <http://www.maszk.hu/megallo/>; <http://www.maszk.hu/Maszk/Kozerdeku>

<sup>34</sup> Bársony Fanni (2020) Városi közösségi kertek Magyarországon. Tér és Társadalom, 34(1): 140-158 <https://doi.org/10.17649/TET.34.1.3071>

## A PARTICIPATÍV MŰVÉSZET ÉS A KÖZÖSSÉGI ÉLMÉNY HATÁSAI

években váltak népszerűvé a külföldön már elterjedt közösségi kertek. Ezek az elsősorban nagyvárosokban fellelhető zöldterületek egyéni ágyásokból és közösen megművelt földterületekből állnak. A kertek megmunkálása önkéntes alapon szerveződik és a tagok a gazdasági hasznon túl elsősorban szabadidős tevékenységként választják a kertgondozást. Ezen multifunkcionálisan működő terek azonban nem csupán az élelmiszerbiztonság, a kihasználatlan vagy üresen álló telkek, a városi környezetben csökkenő zöldterület, valamint az állampolgári részvétel hanyatlásának és akár a munkahelyteremtés problémájának kérdéseire kínálnak választ. „A kertek a térhasználat innovatív eseteiként, városi közjavakként ('urban commons'), megosztáson és kollektív irányításon alapuló erőforrásokként is értelmezhetőek, amennyiben a szabad városi terek megművelése öngazgatás keretében, a városi lakosok együttműködésével zajlik. (Bársony, 2020:141)<sup>35</sup>.” A kertészek számára a tagság elsősorban kikapcsolódást, közösségi élményt jelent.

„Nagyobb heterogenitás figyelhető meg a tagok korában és motivációjában. A kertekben minden korosztály megjelenik: találunk középiskolás és nyugdíjas kertészt is. Az interjúk azt mutatták, hogy az idősebb kertészeknél a természetbe vágyódás, a korábbi kertészkedési tapasztalatok jelentik a meghatározó motiváló erőt. Sokakat az ösztönöz, hogy a mezőgazdasággal és élelmiszertermeléssel kapcsolatos gyakorlati tudásukat átadják a fiatalabb generációknak. Egyes kertészek a közösségi élményt fontosabbnak tartják a kert-nél, míg mások a fenntartható fogyasztás és termelés melletti elkötelezettséget, környezettudatosságot említik első helyen. (Bársony, 2020:152)<sup>36</sup>”

A kertek szerepet kaphatnak a környezettudatos nevelésben, így iskolák és óvodák számára kínált élményalapú programjaik révén a kisgyermekek tanulásához járulnak hozzá. A kertészek korábban nem ismerték egymást, a közösség tehát a kert működése során jön létre, abban az esetben is, ha a résztvevők lakhelye megegyezik, tehát egy panel- vagy társasház épületében élnek. A közösséghez tartozás érzés mellett barátságok szövődnek, a tér találkozóhellyé válik, a minőségi idő eltöltésének színterévé.

---

<sup>35</sup> Bársony Fanni (2020) Városi közösségi kertek Magyarországon. *Tér és Társadalom*, 34(1): 140-158  
<https://doi.org/10.17649/TET.34.1.3071>

<sup>36</sup> Bársony Fanni (2020) Városi közösségi kertek Magyarországon. *Tér és Társadalom*, 34(1): 140-158  
<https://doi.org/10.17649/TET.34.1.3071>

## A PARTICIPATÍV MŰVÉSZET ÉS A KÖZÖSSÉGI ÉLMÉNY HATÁSAI

A Megálló kertje<sup>37</sup> díszkert, gyógy- és fűszernövénykert, közösségi komposzt fogadó hely, tankert is egyben. Sokszínű tevékenységét 400 m<sup>2</sup> alapterületen folytatja, ebből jelenleg 200 m<sup>2</sup> megművelt földterület. Összesen tizenkét darab 7 m<sup>2</sup>-es parcella található a kertben.

A növénytermesztés és kertészkedés megismerése érdekében különböző előadásokat szerveznek, nyilvános szakmai, kertészeti, közösségi, formában az érdeklődőknek, emellett rendszeresen tartanak nyílt napot a kertben.

A kert zöldségekben, virágokban bővelkedik, magaságysai a környékbeli panelek lakóinak gondozásában fejlődnek. A parcellák üde színfoltjai a közösségi ház terének. A vetőmagokat és palántákat a lakók maguk szerzik be, így saját ízlésük és igényiek szerint alakíthatják az ágyások elrendezését. A megtermelt zöldség és gyümölcs a parcella tulajdonosáé, szabadon elfogyasztható. A kert használói akár több évig gondozhatnak egy-egy parcellát, ha azonban a továbbiakban nem kívánnak élni a lehetőséggel, kötelezettségek nélkül lemondhatnak arról. Komoly az érdeklődés a megüresedő területek iránt, a közösségi ház dolgozói várólistát vezetnek. A szeretettel gondozott Makkosházi Közöségi Kert pedig négyszer érdemelte ki az ország legszebb konyhakertje címet saját kategóriájában. Így a lakók láthatják, munkájuk gyümölcse mások számára is értékelendő, elismerendő, amely a megelégedettség mellett további kertészeti tevékenységek folytatására ösztönözhet, növelve így a motivációt és fokozva a közösséghez tartozás érzését. A nemzetközi tapasztalatszerzés jegyében Erasmus+ projekt részeként horvát, olasz, osztrák, román környezetvédő civilek látogatták meg a szegedi kertet.<sup>38</sup>

A projekt kapcsán tehát megállapítható, hogy a Megálló Közöségi Ház közösségi kertje egy olyan nagyvárosban fellelhető zöldterületi rész, ahol egyéni ágyások és közösen megművelhető földterületek biztosítják a különböző korosztályok számára a természetközeli tartalmas kapcsolódást. Harkai Nóra (2006)<sup>39</sup> szerint főként a posztmodern korra jellemző a megkülönböztetett *én* és *mi* viszony megjelenése a társadalmi és egyéni gondolkodás viszonylatában. Azonban kifejezetten fontosnak tartja, hogy törekedjünk a korábbi rész és egész egység visszaállítására. A kertészkedés eltérő tapasztalatokkal és életkorral rendelkező résztvevők között valósul meg, így a generációk tanulhatnak egymástól, tudásuk és történetük

---

<sup>37</sup> Közöségi kertek: Megálló közöségi kert. <http://kozossegekertek.hu/garden/megallo-kozossegi-kert/>

<sup>38</sup> Tombácz Róbert: Óriási sikere van a szegedi közöségi kertnek. [sokszinuvidek.24.hu](https://sokszinuvidek.24.hu/viragzo-videkunk/2022/10/19/szeged-makkoshazi-kozossegi-kert/), 2022. 10. 19., <https://sokszinuvidek.24.hu/viragzo-videkunk/2022/10/19/szeged-makkoshazi-kozossegi-kert/>

<sup>39</sup> Harkai Nóra (2006) *Közösség és közösségi munka*. Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest, VEL Kft.

megosztása révén pedig elmélyülő kapcsolatokra tehetnek szert, hiszen a közösségi kert tagjai közül sokan több éve együtt művelik a parcellákat. Az *én-mi* viszonyulás másik vonatkozási pontja az *én* és a természettel összhangban élő ember alkotta *mi* aspektus mentén értelmezhető. A projekt képes az állampolgári részvétel hanyatlásának csökkenését visszafordítani, a széleskörű önkéntes részvételen alapuló kertészkedési lehetőségbe történő bekapcsolódás pedig jelentős mértékű érdeklődésre tart számot. Ez is jól mutatja, hogy a városi embereknek igénye van az értéket képviselő és teremtő projektek megvalósítására. A közösségi kertet az utóbbi négy évben az ország legszebb konyhakertjének választották, így a színes zöld terület Szeged városában felhívja a figyelmet a környezettudatosság fontosságára is. Ez az egy létesítmény nem csupán kikapcsolódási lehetőséget biztosít a kert művelőinek, tanulási lehetőséget a külföldről Magyarországra érkező önkénteseknek és óvodáskorú gyermekeknek, találkozási pont a generációk között. Arapovics Mária (2016)<sup>40</sup> nyomán fontos megállapítani, hogy az egyes kertművelők olyan társas kapcsolatokra tehetnek szert, melyekben az érdekalapú megközelítés helyett a szolidáris megközelítése kap helyet. Az általános magyar mentalitást jellemző bizalmatlanság így egy kis közösségen belül már oldódhat, illetve a generációk egymás közelségének megtapasztalása révén a bennük élő sztereotip képet is átírhatják a tapasztalat által. A kertészkedésben résztvevők számára munkájuk elismerése révén is fokozódhat a megbecsültség érzése, a tagok közötti kapcsolat pedig támogatáson alapul. Arapovics Mária (2016)<sup>41</sup> szerint a tudás átadása kulturális közösségfejlesztő erővel bír. Cserni Zsuzsa és Horváth Anna (2020)<sup>42</sup> úgy vélik, hogy a közösségi projektek révén feléleszthető a szunnyadó kreativitás, illetve csökkenthető a digitális magány, anómia, kialakítható a helyi kötődés erősítése és a mentális egészségre is pozitív hatás gyakorolható.

A közösségi kert tehát képes a környezettudatos nevelést a hétköznapiak részévé tenni, csökkenteni a generációk közötti szakadékot, emellett nemzetközi mobilitási pontként öregbíteni a város hírnevét, megelégedettséggel és motivációval szolgálni az elismerések révén, a saját munka felett érzett öröm végett további bevonódásra ösztönözni, emellett a tudásátadás révén közösséget formálni. A program design aspektusát a parcellák egyéni elrendezése és

---

<sup>40</sup> Arapovics Mária (2016) A közösségfejlesztés alapfogalmai és a kulturális közösségfejlesztés paradigmái. Kulturális Szemle, 3 (2): 36-53

<sup>41</sup> Arapovics Mária (2016) A közösségfejlesztés alapfogalmai és a kulturális közösségfejlesztés paradigmái. Kulturális Szemle, 3 (2): 36-53

<sup>42</sup> Cserni Zsuzsa, Horváth Anna (2020) Közösségformálás a digitalizáció korában. Köz-Gazdaság 4. 236-242

## A PARTICIPATÍV MŰVÉSZET ÉS A KÖZÖSSÉGI ÉLMÉNY HATÁSAI

díszítése jelenti, a nyílt napok során pedig a parcella tulajdonosa saját személyiségét is kifejezésre juttathatja.

### *Megálló Községi Ház – A jövő közösségi háza projekt*

2022 a járvány nyomán fellépő és a háború kapcsán kialakuló gazdasági változások végett újszerű kihívásokat állított a világ elé, mivel az anyagi, egészségügyi, mentális jóllét nem függetleníthető a világ ökológiai, gazdasági helyzetétől. A háború és a válság globális gondolkodásra sarkallja az embereket. A Megálló Községi Ház ebben a kihívásokkal teli helyzetben célul tűzte ki, hogy a 2022-2023-as években havonta legalább egy olyan foglalkozást, workshopot rendez meg, amely középpontjában az egyéni cselekvési lehetőségek, életvezetési döntések állnak, így programjaikkal lehetőséget teremtenek a közös gondolkodásra, a generációk közötti tapasztalatátadásra, a közösségi segítségnyújtás lehetőségeinek körbejárására. Céljuk, hogy ezek a foglalkozások segítsék a résztvevőket tudatosítani a fogyasztásukkal, életmódjukkal kapcsolatos mindennapi döntéseket, és olyan hatékony eszközöket és opciókat kínáljanak, melyek a mindennapi működésükbe beépíthetőek, pénz-, idő-, energiatakarékos és környezettudatos módon.

A *Jövő közösségi háza* projekt megvalósulása 2022 októberében vette kezdetét. Az első workshop a klímaszorongás témájában az ELTE Ember–Környezet Tranzakció Intézetével karöltve valósult meg, a programot egy kerekasztal-beszélgetés zárta a klímaszorongás művészeti reprezentációjáról Németh Zsófia moderálásával a Grand Caféban. Emellett meghirdettek egy ökológiai olvasókört havi találkozókkal. Novemberben a Csipetke csomagolásmentes bolttal együttműködve a fenntartható háztartásról szerveztek workshopot, illetve egy kerekasztal-beszélgetést arról, hogy milyen eszközei vannak a fenntartható közösség-szervezésnek. December elején ruhabörzét tartottak a közösségi ház munkatársai, továbbá az ünnepi készülődés jegyében karácsonyi dekorációcserét. Januárban a Fortély Sátorral együttműködve mutatnak be egy ökotudatosságot népszerűsítő szabadulósobát. A *Jövő közösségi háza* projekt fő üzenete egyaránt kifejez ökotudatos elköteleződést és közösségiséget.

A program a Szabad Terek támogatásával valósulhatott meg. A Szabad Terek egy olyan országos hálózat, amelynek célja, hogy összekösse egymással a független közösségi tereket és a civil szervezeteket, egyúttal segítsék a civil szervezetek megerősödését és hozzájáruljanak a közösségi terek függetlenségének fenntartásához. Emellett aktívan kívánnak tenni egy nyitottabb, tudatosabb és támogatóbb társadalomban való életért. Olyan programokat és

## A PARTICIPATÍV MŰVÉSZET ÉS A KÖZÖSSÉGI ÉLMÉNY HATÁSAI

szolgáltatásokat hoznak létre, melyek széles körben megszólítják a különböző csoportokat és bárki számára hozzáférhetőek. Transzparens és politikától független működésre törekszenek, programjaik révén pedig támogatják a helyi csoportok közösséggé válását.<sup>43</sup>

A klímaszorongás témájában tartott workshop célja, „A klíma szorongás művészeti reprezentációja” című kerekasztal-beszélgetés keretében olyan vendégek megismertetése, akik a saját kutatási-alkotói területükön keresztül be tudják mutatni a művészi eszköztárakat, amelyek érvényesülnek az ökológia-szemponitű művészetben<sup>44</sup>. „Beszélgetésünk célja közelebbről megismerni azokat az alkotásokat, amelyek a társadalom működésére, valamint a klíma szorongás bénító vagy épp építő, közösség-szervező mechanizmusaira hívnák fel a figyelmet.<sup>45</sup>” A program leírása összefüggésbe hozható a Santiago Zabala (2017)<sup>46</sup> művében taglalt művészeti felfogással: „A klímaszorongás megbéníthat és cselekvésre is ösztönözhet. Lehetőséget adhat arra, hogy megtaláljuk a saját eszközeinket, amivel fenntarthatóbbá, élhetőbbé tehetjük e számunkra is otthont adó világot. Rámutathat arra, mi is igazán fontos, és segíthet, hogy megszervezzük a saját közösségeinket a társadalmi tapasztalataink és cselekvésvágyaink mentén.<sup>47</sup>” Tehát a felhívás konkrétan megfogalmazza célját, szeretne a vészhelyzet tudatára ébreszteni, megoldást kínálni, közösségi erőt demonstrálni, mindemellett felrázni és a közösségben rejlő erő tudatára ébreszteni.

A Megálló Közösségi Ház *A jövő közösségi háza* projektjének keretében eddig megvalósuló klímaszorongás, klímaválság workshop, előadás és kerekasztal beszélgetés Zabala (2017)<sup>48</sup> könyvének gondolataihoz kapcsolódva lehetőséget teremt a klímaszorongással való szembenézésre és a probléma megfoghatóvá tételére. A program révén a személyek képessé válnak a problémák önálló azonítására, közös perspektíva kialakítására, valamint akciótervek

---

<sup>43</sup> Szabad Terek honlap: <https://szabadterek.hu/>

<sup>44</sup> Facebook esemény leírása: A klímaszorongás művészeti reprezentációja - kerekasztal-beszélgetés. <https://www.facebook.com/events/5694947133876589/>

<sup>45</sup> Facebook esemény leírása: A klímaszorongás művészeti reprezentációja - kerekasztal-beszélgetés. <https://www.facebook.com/events/5694947133876589/>

<sup>46</sup> Santiago Zabala (2017) *Why Only Art Can Save Us: Aesthetics and the Absence of Emergency*. New York, Columbia University Press

<sup>47</sup> Facebook esemény leírása: Klímaszorongás: barát vagy ellenség? (workshop). <https://www.facebook.com/events/475312621299435/>

<sup>48</sup> Santiago Zabala (2017) *Why Only Art Can Save Us: Aesthetics and the Absence of Emergency*. New York, Columbia University Press

készítésére. Vercseg Ilona (2018)<sup>49</sup> szerint a közösségi tevékenység a reformokra irányul, a döntéshozás, a jogalkotás befolyásolására tesz kísérletet. A közösségfejlesztés pedig hozzá tud járulni a problémák hatékony kezeléséhez. A workshop nyomán fellépő közös gondolkodás nem csupán a problémák hatékony megnevezését kínálja, egyúttal megoldásközpontú, szakértői tudásátadáson alapuló közösség formálására tesz kísérletet, amely a havonta megrendezésre kerülő olvasóköri bontakozhat ki. Zabala (2017)<sup>50</sup> szerint a műalkotás az érzékszerveink révén helyez a probléma tudatára ébredésének pillanatába, kizökkent hétköznapi állapotunkból, ezáltal a körülöttünk zajló eseményekre hívja fel a figyelmet és azok megértését mozdítja elő, melyre kísérletet tettek a program szervezői a klímaszorongás művészeti reprezentációjának tárgyalása során. A meghívott vendégek képesek voltak megismertetni azt a művészi eszköztárat, amelyek érvényesülnek az ökológia-szempontról művészetben, így lehetőséget kínálva a résztvevőknek, hogy saját gondolataikat, érzéseiket alkotássá formálhassák.

### *Antje Schiffers és Erdődi Katalin: Szeretek gazda lenni, az is szeretnék maradni*

A projekt három gazda bevonásával valósult meg Antje Schiffers és Erdődi Katalin együttműködésében 2017-ben. Antje Schiffers nemzetközileg elismert képzőművész, aki jelenleg Berlinben él és dolgozik. Sokszínű alkotó tevékenységet folytat, munkái között megtalálhatóak rajzok, festmények, videómunkák, szövegek. Kedvelt és visszatérő témája különböző társadalmi csoportok életének bemutatása. Munkája során gyakran ajánl bartert, vagyis saját munkáit cseréli el egy számára megkapó, értékkel bíró, valaki más által létrehozott tárgyra, szövegre, felvételre. Módszere egyfajta szociológiai terepmunka-megközelítés, melynek során kapcsolatba kerül a különböző társadalmi csoportokkal, betekintést nyer a világukba, egyúttal a művészet fontosságát, szerepét vizsgálja körükben. A *Szeretek gazda lenni, az is szeretnék maradni* című projekt megvalósítását Thomas Sprengerrel közösen indította 2000-ben, azzal a céllal, hogy az alulról jövő közösségi tudástermelés fontosságára hívja fel a figyelmet a közvetítés stratégiáján keresztül, ugyanis személyes kötődésén túl észrevette, hogy a városiak csekély mértékben érdeklődnek a gazdaságok működése iránt, a vidék és a gazdálkodók élete és hagyományőrző munkája nem kap kellő figyelmet. A projekthez személyes kapcsolódási pontot adott számára, hogy gyermekként egy kis faluban

---

<sup>49</sup> Vercseg Ilona (2018) Közösségi jelleg – közösségi tevékenységek. Párbeszéd, 4(5). DOI: 10.29376/párbeszéd/2018/4/5

<sup>50</sup> Santiago Zabala (2017) Why Only Art Can Save Us: Aesthetics and the Absence of Emergency. New York, Columbia University Press

## A PARTICIPATÍV MŰVÉSZET ÉS A KÖZÖSSÉGI ÉLMÉNY HATÁSAI

nőtt fel, csakúgy, mint a projekt magyarországi független kurátora, Erdődi Katalin, aki rendhagyó hazai kezdeményezések elindítója, egyben „a köztéri és helyspecifikus művészeteket bemutató nemzetközi PLACCC Fesztivál (2008-2011) és a kortárstáncot és városi tereket összekapcsoló Body Moving programsorozat (2009-2014) alapítója és társkurátora, valamint a városi méhészkedést képzőművészettel és társadalomkritikával ötvöző „Közösségi Méz” projekt (2013) kurátora. Jelentős hazai és külföldi művészeti intézményekkel dolgozott együtt úgy, mint Trafó Kortárs Művészetek Háza, Ludwig Múzeum/Ludwig Inzert, Lipcsei Kortárs Művészeti Múzeum, brut Bécs, imagnetanz Fesztivál Bécs. Jelenleg a Bécsi Képzőművészeti Egyetem PhD-in-Practice, valamint a University of Reading és a Zürichi Művészeti Egyetem kurátori Phd programjának hallgatója, amelynek keretében posztoszocialista vidéki térségekben kutatja a művészeti és kurátori intervenció lehetőségeit.<sup>51</sup>”

A projekt 2017 júliusában indult, ekkor vette fel a kapcsolatot Antje Schiffers és Erdődi Katalin a gazdákkal. A művészeti együttműködésen alapuló cserekereskedelemben részt vett Sallai János dinnyetermelő (Nagykamarás) és Kovács Orsolya libatenyésztő (Körösszegapáti), 2017 szeptemberében pedig a Sárosdi család borászata is csatlakozott (Szekszárd). A projekt részeként az ország különböző pontjain élő gazdákkal egy-egy hetet töltött el a művész. Ezen idő alatt a festő kérésére a gazdák a Schiffers által biztosított kamerával filmre vették a hétköznapijaikat, melyet kommentárral láttak el. Schiffers pedig a filmekért cserébe felajánlotta, hogy olajfestményt készít a gazdák által választott kedves témáról, mely minden esetben a gazdaságuk volt.

„Az egyhetes együttműködések alatt Antje Schiffers az egykori „vándorfestőket” megidézve egy-egy képet fest vendéglátóinak a gazdaságukról, míg a gazdák cserébe rövid videókat készítenek a munkájukról és beszámolnak a gazdálkodásról. Az ezekből összevágott „gazdafilmek” a gazdák szemszögéből igyekeznek megragadni az elmúlt évek, évtizedek változásait és főbb fordulóit. Hogyan hatottak ezek a fordulatok (pl. rendszerváltás, uniós csatlakozás) a mindennapos munkájukra, életükre milyen kihívásokat és lehetőségeket jelentettek?<sup>52</sup>” A libatenyésztő az állatvédőkkel való együttműködést és a madárinfluenzát emelte ki nehezítő tényezőként, a dinnyetermelőnek a kedvezőtlen piaci árakkal és az időjárás szeszélyeivel kell szembenéznie. A filmek érzékenyen mutatják meg a gazdák vívódásait,

---

<sup>51</sup> Tölgyi Kriszta sajtóreferens sajtóközleménye a *Szeretek gazda lenni, az is szeretnék maradni* című projekt kapcsán

<sup>52</sup>Szeretek gazda lenni, az is szeretnék maradni. I like being a farmer and I would like to stay one  
A projekt honlapja:<https://www.szeretekgazdalenni.net/>

## A PARTICIPATÍV MŰVÉSZET ÉS A KÖZÖSSÉGI ÉLMÉNY HATÁSAI

ezáltal feltárnak legmélyebb félelmeik és vágyaik. A gazdák alkotótársaként vesznek részt a projektben, kérdéseket fogalmazva meg a kortárs művészet felé.

A 20-30 perces filmek első bemutatására 2017 októberében került sor, ahol a magyar gazdafilmek mellett Antje Schiffers korábban más országokban forgatott filmjeiből is vetítettek, így az érdeklődők képet kaphattak az adott országok jellemző gazdaságáról. 2017 novemberétől pedig a gazdák lakóhelyén is szerveztek vetítéseket. 2018 januárjában a Ludwig Múzeum - Kortárs Művészeti Múzeumban megrendezésre kerülő kiállításmegnyitón a *Közös ügyeink* című kiállítás részeként tartottak filmbemutatót és beszélgetést a gazdák és alkotók részvételével.

Összességében megállapítható, hogy Antje Schiffers és Erdődi Katalin *Szeretek gazda lenni, az is szeretnék maradni* című projektje három gazda életmódját és munkáját tárta fel filmek formájában a közönségnek. A gazdák aktív résztvevői voltak a végső produktum megvalósításának, így participatív művészeti tevékenységet folytattak. Bálint Mónika (2011)<sup>53</sup> szerint a participatív vagy részvételi művészet olyan alkotói tevékenység, mely során egy mű megszületése más személyekkel együttműködésben valósul meg és a résztvevők cselekedetei beépülnek a műbe. Ebben az esetben a résztvevők cselekedete maga a mű. A művész ugyanis nem vett részt a filmek elkészítésében, csupán eszközt biztosított a gazdáknak, az ő hozzájárulása egyfajta időtálló emlék, egy festmény megalkotása volt. A részvételi művészet egyik fontos szimbolikus hatása a társadalmi kötelékek megújítása a kollektív jelentésalkotáson keresztül, a múzeumi térbe kerülő filmek pedig társadalmi párbeszédet generálhatnak a vidéki és városi élet, a hagyományok és azok megőrzése vonatkozásában. Arapovics Mária (2016)<sup>54</sup> szerint kulturális közösségfejlesztő módszernek tekintendő a helyi hagyományok feltárása, a helyi szokásokra, család vagy mesterségtörténetekre épülő tematikus események megrendezése. A filmek a kulturális intézmények bevonásával régi-új közösségek megalakulásához kínáltak lehetőséget a helytörténet, a szellemi kulturális örökség feltárása, bemutatása, a mindennapi kultúra meg- és átörökítésére céljából. A szerző a participatív műalkotások szerzősége kapcsán úgy véli, hogy a szerzői pozícióról való lemondás nem az önfeladás gesztusaként értelmezendő, hanem a néző külső pozíciójának elbizonytalanítása a célja, így az esztétikai távolságtartás elvesztésével ő is a mű lényegi részévé válik. Megvitatásra

---

<sup>53</sup> Bálint Mónika (2011) Részvétel és közösség Részvételi művészeti gyakorlatok a magyarországi kortárs művészetben. Erdélyi Társadalom, 2011/1-2:81-86

<sup>54</sup> Arapovics Mária (2016) A közösségfejlesztés alapfogalmai és a kulturális közösségfejlesztés paradigmái. Kulturális Szemle, 3 (2): 36-53

## A PARTICIPATÍV MŰVÉSZET ÉS A KÖZÖSSÉGI ÉLMÉNY HATÁSAI

érdekes kérdés tehát, hogy a gazdák által felvett mozgóképek önmagukban művészi erővel bírnak-e, vagy a vágás, egyfajta kollaboratív művészeti tevékenység részeként válhattak műalkotássá a művész által létrehozott kontextusban.

### *Közös ügyeink - együttműködésen alapuló művészeti projektek – Meglátjuk!*

A *Meglátjuk!* című projekt 2018-ban valósult meg, eredményeit a *Közös ügyeink* kiállításon mutatták be, ahol egyes társadalmi jelenségek mentén a résztvevők reflexióin túl a megszólított közönség és a művész helyzete is problematizálódott. A kiállításon az együttműködésen alapuló művészet különböző formáival, anyagaival, projektjeivel találkozhattak az érdeklődők, megtekinthettek fotókat, filmeket, műtárgyakat, objekteteket.

A *Meglátjuk!* című projekt esetén művészek dolgoztak együtt a Vakok Intézetéből érkező látássérült résztvevőkkel. A koncepció alapját a *mivel látunk igazán kérdésfelvetés* kínálta. A tárlatvezetés többször megvalósult a látássérült alkotók vezetésével, akik így első kézből kaphattak visszajelzést az érdeklődőktől. Alkotásaik olyan izgalmas, rejtett, a látó személyek számára kezdetben nehezen megfogható érzéklek mentén szerveződtek, melyek egy újfajta érzékelésbeli tapasztalatot kínáltak a látogatók számára. A látássérült személyek személyes benyomásaik és alkotási tapasztalataik mellett megosztották, hogy ők hogyan érzékelik az elkészül munkájukat. A művészek az alkotófolyamat során megismerhették a látássérült alkotók gondolati- és érzésvilágát, miközben saját szakterületük vizuális nyelvezetét használva segítették őket megvalósítani elképzelt alkotásaikat. Az intenzív közösségformáló folyamat során a művészek az érzékelés egy új, de szintén valós, eltérő, de érvényes rendszerét ismerhették meg. A gyengén látók elmondása alapján az buzdította őket alkotásra, hogy szerettek volna létrehozni valamit, ami másoknak is örömet okoz, szép. A projekt azért is kiemelendő, mivel „A látássérültek számára szerencsére egyre több lehetőség nyílik képzőművészeti alkotások befogadására, megértésére; a kreatív alkotási folyamatban nagyon ritkán tudnak részt venni.”<sup>55</sup>

A projektben öt képzőművész vett részt. Számukra izgalmas kihívás volt az együttműködés, ugyanis alkotói tevékenységük során egyedül dolgoznak. Az alkotások létrejötte mögött meghúzódó vágy, valamint a személyes történetek mégis komoly bevonódást

---

<sup>55</sup> Sugár Zsófia: Mivel látunk igazán? ludwigmuseum.blog.hu, 2018. márc. 02.

[https://ludwigmuseum.blog.hu/2018/03/02/mivel\\_latunk\\_igazan](https://ludwigmuseum.blog.hu/2018/03/02/mivel_latunk_igazan)

## A PARTICIPATÍV MŰVÉSZET ÉS A KÖZÖSSÉGI ÉLMÉNY HATÁSAI

eredményeztek mindkét fél részéről. Az öt művész és öt látássérült alkotó közös munkája során megkapó alkotások jöttek létre. Ezeket a Ludwig Múzeum leírása mutatja be érzékletesen<sup>56</sup>:

„*Benti bútor*: Tarr Hajnalka és Pappné Judit közös alkotása egy paraván, amelyen egymásba fűzött fényképtöredékeket láthatunk. Így válnak láthatóvá az emlékképtöredékek, amelyeket Judit őriz a családtagjairól régebben készített fényképekről. A paraván elválasztja a látók és nem látók világát egymástól, ugyanakkor a térben teljesen körbejárható, így össze is köti a két világot.

*Mindannyian gyöngyfűzők vagyunk*: Imre Mariann, Istók Imola, Pappné Judit és Tábor István közös alkotásához 50 méter „hamis” és 2 méter „igazgyöngyöt” kevertek össze, majd ezeket felfűzték. A kiállítótérben egy vonalként húzódik a gyöngysor a falon, mint a vakvezető vonal. A gyöngyök látványra teljesen egyformának tűnnek, viszont a nem látók a kezükkel kitapintva gyorsan felismerik, hogy melyik az igazgyöngy.

*Üvegrajz*: Szíj Kamilla és Jáger Márta művében a közös kiindulópontot a fejben történő rajzolás adta. Egy üvegfal két oldala előtt leültek, és a Márta által levegőben rajzolt vonalakat Kamilla az üvegfalon filctollal követte. Az üvegbe belevésették a vonalakat, így a rajz tapintással is látható, míg a vonalak falra vetülő képe vizuálisan is megjeleníti a rajzot.

*Régen láttalak!*: Szira Henrietta és Tolnayné Csatos Márta együtt kötöttek egy hatalmas piros táskát, amelybe bele lehet bújni. Ahogy a valódi táskákban is mindenki csak tapogatózva keresgél, úgy ebben a kötött táskában is tapogatózva tudunk tájékozódni. A táska belső zsebeiben elrejtett tárgyakat tapinthatunk, amelyek az alkotók személyes történeteikhez kötődnek.

„*Érezd, hogy nem juthatsz hozzá könnyen az információhoz.*”: Benczúr Emese művét úgy tudják megérteni a látogatók, ha együttműködnek egymással. A falon elhelyezett villogó lámpák egy Braille írással megjelenített szót adnak ki. A látók számára ezek villódzó fényű lámpák csupán, és kell hozzá egy nem látó segítsége, aki megfejti a Braille írást; akinek a látó elmeséli, hogy hány lámpa található a falon, és melyek világítanak.

A helyszínen az érdeklődők a rendhagyó tárlatvezetés idején (2018. március 3.) kipróbálhatták Orr Péter Tamás *Tactilis* nevű innovatív társasjátékát. A memóriajáték gyengénlátók és látók számára egyenlő esélyt kínálva ad lehetőséget a tartalmas időtöltéshez,

---

<sup>56</sup> Közös ügyeink: Meglátjuk! Exkluzív tárlatvezetés a projekt látássérült résztvevőivel. <https://www.ludwigmuseum.hu>, <https://www.ludwigmuseum.hu/program/kozos-ugyeink-meglatjuk-exkluziv-tarlatvezetes-projekt-latasserult-resztvevoivel>; Ludwig Múzeum: Meglátjuk! [magyarmuzeumok.hu](https://magyarmuzeumok.hu/cikk/meglatjuk)

egymás megismeréséhez, illetve a kapcsolatteremtésen keresztül megvalósuló tanuláshoz. A játék továbbá a befogadó társadalomba történő integrációt segíti.<sup>57</sup>

*A Közös ügyeink - együttműködésen alapuló művészeti projektek – Meglátjuk!* projekttel kapcsolatban Ferwagner Anna (2020)<sup>58</sup> gondolatát emelem ki, mely szerint a társas támasz a tartós egészségkárosodás okozta lelki nyomást is képes enyhíteni, általa javulás érhető el az életminőségben. Bálint Mónika (2011)<sup>59</sup> úgy véli, hogy a részvételi művészet révén a társadalmi kötelékek megújíthatóak, egy új kollektív jelentésalkotás mehet végbe. A projekt újszerű tapasztalást hozott az egyedül alkotó művészek és a vizuális alkotásokhoz nehezebben hozzáférő, de alkotni vágyó látássérült résztvevők között, miközben a látássérült személyek többféle módon tapasztalhatták meg önmagukat. Egy művésszel közreműködve saját vélt határaikat kiterjesztve hoztak létre esztétikus és élményt adó alkotásokat, melyek képesek voltak érzékenyíteni a befogadókat és merőben új tapasztalatot kínáltak számukra. Az alkotó látássérültek a kiállítás megnyitóján több turnusban kísérték végig az érdeklődőket, miközben személyes tapasztalataikat is megoszthatták, illetve a látók reflektáltak az újszerűen megtapasztalt világra, a két fél között tehát párbeszéd alakult ki, közös élmény, kapcsolódási pont. Orosz Klára (2011)<sup>60</sup> gondolata, hogy a participatív művészet nem csupán részvételre szólítja a nézőt, hanem a társadalmi környezetre is kihatással van, aktiválja annak mezejét. A látássérült személyek tehát képessé váltak alkotni, majd a látók számára is elérhetővé tenni saját világukat, megmutatni mindennapi létezésük módját. Santiago Zabala-ra hivatkozva (2017)<sup>61</sup> elmondható, hogy a művészet képes hidat képezni és párbeszédet kialakítani a hétköznapi élet háttérbe szorított, alulreprezentált csoportokban. Az elkészített alkotások pedig ráébresztenek a hiányra és az érzékenyítés és bevonódás végett előmozdítják a megértést. Cserni Zsuzsa és

---

<sup>57</sup> Sugár Zsófia: Mivel látunk igazán? ludwigmuseum.blog.hu, 2018. márc. 02.

[https://ludwigmuseum.blog.hu/2018/03/02/mivel\\_latunk\\_igazan](https://ludwigmuseum.blog.hu/2018/03/02/mivel_latunk_igazan)

<sup>58</sup> Ferwagner Anna (2020) Észlelt társas támasz időskorban. Magyar Gerontológia 12. Évfolyam Konferencia Különszám <https://ojs.lib.unideb.hu/gerontologia>

<sup>59</sup> Bálint Mónika (2011) Részvétel és közösség Részvételi művészeti gyakorlatok a magyarországi kortárs művészetben. Erdélyi Társadalom, 2011/1-2:81-86

<sup>60</sup> Orosz Klára (2011) Participatív művészeti stratégiák - Az aktivált néző szerepe a személyes alkotómunka és a kiterjesztett szobrászat-fogalom aspektusából. Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar Doktori Iskola, DLA értekezés

<sup>61</sup> Santiago Zabala (2017) Why Only Art Can Save Us: Aesthetics and the Absence of Emergency. New York, Columbia University Press

Horváth Anna (2020)<sup>62</sup> szerint a közösségi művészeti projektek révén nem csupán a kreativitás fejleszthető, mivel egymás gondolkodásának és alkotói elképzelésének megtapasztalása inspiráló módon hathat az alkotókra, hanem a közös tapasztalat közösségformáló erővel is bír. Ezt tapasztalhatták a látogatók a társasjáték kipróbálása során, ahol a látó és látássérült felek egyenrangú partnerként vehettek részt Orr Péter Tamás *Tactilis* elnevezésű játékában.

### Konklúzió

Úgy gondolom, hogy a dolgozatban elemzett változatos példák jól alátámasztják a közösség és a közös tapasztalás szerepének jelentőségét az egyén életében. Egymásra figyelve és egymástól tanulva alakíthatóak ki azok a párbeszédok, melyek révén megvalósulhat a modern elidegenedésből az egész felé történő ismételt elmozdulás és az egységérzet visszaállítása. A projektek lehetőséget kínálnak a tudás átadására, ami fokozza a megbecsültség, hasznosság érzés mellett a mentális jóllétet, illetve szerepet játszik a generációk közötti beszélgetés kialakításában. A közös hagyományok, értékek őrzésének pedig visszahatóan közösségformáló ereje van. A közös alkotás és a participatív művészeti tevékenységekben való részvétel így felhívja a figyelmet a társadalmi problémákra, felébreszt, ezáltal visszaadja a szabadságot és a hatalmat az élet irányítása felett, emellett kapcsolatot alakít ki egyes személyek között, akik aztán közösséggé válva jelentős változásokat érhetnek el és a közösség vagy akár a társadalom szempontjából hasznos célokat valósíthatnak meg.

A dolgozat érdeme, hogy egy viszonylag új, keveset kutatott területen, a szociálisan elkötelezett művészet kapcsán megvalósuló gyakorlati példák elemzésén keresztül értelmezhető eredményeket közöl. A közösségi alapú művészeti projektek egyre inkább fókuszba kerülnek, többek között múzeumi terekben kapnak helyet, melyre jó példa a Ludwig Múzeum. A projektek és kiállítások, kezdeményezések azonban nem csupán a fővároshoz kötődően, hanem országos szinten is megvalósulnak és jelen vannak, így a regionális tevékenységek bemutatása végett esett a választásom Szeged város projektjeinek beemelésére. A kutatás aktualitását és jelentőségét alátámasztják többek között azok a pszichológiai eredmények, melyek serdülők körében jelentős mértékben számolnak be a motivációhiány és az elidegenedés kimagasló mértékéről, a stressz és a közösségi média térnyerése miatt háttérbe

---

<sup>62</sup> Cserni Zsuzsa, Horváth Anna (2020) Közösségformálás a digitalizáció korában. Köz-Gazdaság 4. 236-242

## A PARTICIPATÍV MŰVÉSZET ÉS A KÖZÖSSÉGI ÉLMÉNY HATÁSAI

szoruló társas kapcsolatok végett is. A szociálisan elkötelezett művészet és a szociális design azonban képes a társadalmi felelősségvállalás jegyében megvalósítható gyakorlati példák és lehetőségek mentén a valós problémák mérséklésére különböző korosztályokban és eltérő, hátrányos helyzetű csoportokban, a kapott eredményeket pedig más interdiszciplináris területek is beépíthetik, mint például a közösségfejlesztés vagy az iskolapszichológia.

## Bibliográfia

Arapovics Mária (2016) A közösségfejlesztés alapfogalmai és a kulturális közösségfejlesztés paradigmái. *Kulturális Szemle*, 3 (2): 36-53

Bálint Mónika (2011) Részvétel és közösség Részvételi művészeti gyakorlatok a magyarországi kortárs művészetben. *Erdélyi Társadalom*, 2011/1-2:81-86

Bársony Fanni (2020) Városi közösségi kertek Magyarországon. *Tér és Társadalom*, 34(1): 140-158 <https://doi.org/10.17649/TET.34.1.3071>

Brys Zoltán, Harangozó Judit, Szarvas Hajnalka (2015) Közösségi részvétel a fenntartható fejlődésében – a közösségi medicina nyomában. *Orvoslás és Társadalom*, 25(11–12):529–535

Claire Bishop (2006) *Participation: Documents of Contemporary Art*. The MIT Press, Cambridge

Cserni Zsuzsa<sup>1</sup>, Horváth Anna (2020) Közösségformálás a digitalizáció korában. *Köz-Gazdaság* 4. 236-242

David Devins, Brian Jones (2017) Stratégia a kis családi vállalkozások vezetőinek utódlására. *Prosperitas*, 4(3):67–91

Ferwagner Anna (2020) Észlelt társas támasz időskorban. *Magyar Gerontológia* 12. Évfolyam Konferencia Különszám <https://ojs.lib.unideb.hu/gerontologia>

Gergely Attila (2006) Közösség, megújulási képesség, részvétel. *Parola*, 4:9-11 [www.kka.hu/\\_Kozossegi\\_Adattar/PAROLAAR.NSF/b84c8c861998671e8525670c00815721/133b5cb9af4a61d6c125722d00352353?OpenDocument#K%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9g%2C%20meg%C3%BAjul%C3%A1si%20k%C3%A9pess%C3%A9g%2C%20r%C3%A9](http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/PAROLAAR.NSF/b84c8c861998671e8525670c00815721/133b5cb9af4a61d6c125722d00352353?OpenDocument#K%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9g%2C%20meg%C3%BAjul%C3%A1si%20k%C3%A9pess%C3%A9g%2C%20r%C3%A9)

Harkai Nóra (2006) *Közösség és közösségi munka*. Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest, VEL Kft.

Jagodics Balázs (2021) *A diák kiégés összefüggései a követelmény-erőforrás modellel és a tanulmányi motivációval*. PhD értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Szociálpszichológia Doktori Program

Krizbai Diána Daniella (2020) *Az új média veszélyei – az elmagányosodás, illetve radikalizálódás biztonságpolitikai aspektusból*. *Hadtudományi Szemle*, 13 (2): 191–203. doi: 10.32563/hsz.2020.2.15

Megyesi Judit (2016) *Alkotó művészeti csoportok itthon*. *Kulturális Szemle*, 3 (2):93-102

Orosz Klára (2011) *Participatív művészeti stratégiák - Az aktivált néző szerepe a személyes alkotómunka és a kiterjesztett szobrászat-fogalom aspektusából*. Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar Doktori Iskola, DLA értekezés

Santiago Zabala (2017) *Why Only Art Can Save Us: Aesthetics and the Absence of Emergency*. New York, Columbia University Press

Spéder Zsolt, Paksi Borbála, Elekes Zsuzsanna (2006) *Anómia és elégedettség a 90-es évek elején*. Elektronikus verzió. A tanulmány eredetileg nyomtatásban megjelent: Spéder Zsolt, Paksi Borbála, Elekes Zsuzsanna (1998) „Anómia és elégedettség a 90-es évek elején” in: *Társadalmi riport 1998*, Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György (szerk.). Budapest: TÁRKI, Pp. 490–513.

Vercseg Ilona (2018) *Közösségi jelleg – közösségi tevékenységek*. *Párbeszéd*, 4(5). DOI: 10.29376/parbeszed/2018/4/5

## Internetes források

Balog József, a MASZK egyesület elnöke Beköszönő című írása. Forrás: <http://www.maszk.hu/megallo/>

Facebook esemény leírása: A klímaszorongás művészeti reprezentációja - kerekasztal-beszélgetés. <https://www.facebook.com/events/5694947133876589/>

Facebook esemény leírása: Klímaszorongás: barát vagy ellenség? (workshop). <https://www.facebook.com/events/475312621299435/>

Közösségi kertek: Megálló közösségi kert. <http://kozossegekertek.hu/garden/megallo-kozossegi-kert/>

Közös ügyeink: Meglátjuk! Exkluzív tárlatvezetés a projekt látássérült résztvevőivel. <https://www.ludwigmuseum.hu>, <https://www.ludwigmuseum.hu/program/kozos-ugyeink-meglatjuk-exkluziv-tarlatvezetes-projekt-latasserult-resztvevoivel>

Ludwig Múzeum: Meglátjuk! [magyarmuzeumok.hu](http://magyarmuzeumok.hu), <https://magyarmuzeumok.hu/cikk/meglatjuk>

MASZK és a Megálló Közösségi Ház tevékenységére vonatkozó információk: <http://www.maszk.hu/megallo/>; <http://www.maszk.hu/Maszk/Kozerdeku>

SPIEGEL-interjú Martin Heideggerrel 1966. szeptember 23-án. GONDOLAT-JEL 1993. I-II.:44-59. Fordította: Krémer Sándor [http://acta.bibl.u-szeged.hu/11492/1/gondolatjel\\_1993\\_1\\_2\\_044-059.pdf](http://acta.bibl.u-szeged.hu/11492/1/gondolatjel_1993_1_2_044-059.pdf)

Sugár Zsófia: Mivel látunk igazán? [ludwigmuseum.blog.hu](http://ludwigmuseum.blog.hu), 2018. márc. 02. [https://ludwigmuseum.blog.hu/2018/03/02/mivel\\_latunk\\_igazan](https://ludwigmuseum.blog.hu/2018/03/02/mivel_latunk_igazan)

Szabad Terek honlap: <https://szabadterek.hu/>

Szeretek gazda lenni, az is szeretnék maradni. I like being a farmer and I would like to stay one. A projekt honlapja: <https://www.szeretekgazdalenni.net/>

Tombác Róbert: Óriási sikere van a szegedi közösségi kertnek. sokszinuvidek.24.hu, 2022. 10. 19., <https://sokszinuvidek.24.hu/viragzo-videkunk/2022/10/19/szeged-makkoshazi-kozossegi-kert/>